

ÚTBAN...

Délután négy óra felé, miután átkeltem a Ganley-hídon (West Virginia) ráfordultam a vasútvonal földalatti átjárójához vezető hurok-kanyar útjára. Már jártam erre és tudtam mi vár rám. Mihelyt befordultam, kénytelen voltam óránkénti tizenöt kilométerre redukálni a sebességet. És ezzel a sebességgel kockáztattam, egész életemben, a legtöbbet. Majdnem elgázoltam egy embert.

Az út újonnan volt javítva és az egész nap zuhogó eső feláztatta a macadamot. Tükörsíma volt és még hozzá semmit sem lehetett látni — az ég tintafekete volt és az esős szélroham meg nem állt. Lehetetlen fényszórók nélkül futni. Amint befordultam a föld alá, egy nagy, fehérre festett teherautó suhant el mellettem teljes sebességgel. A forduló olyan hirtelen kanyarodott, hogy nem vettem észre a fényt. A földalatti átjáró szűk és rövid volt, éppen hogy elfért két kocsi egymás mellett és mielőtt még felfoghattam volna, hogy mi történt, elém toppant a nagy teherautó ágaskodó első kerekeivel. Brutálisan fékeztem. De ellenére a tizenötös sebességnél, a kerekek előbb a teherkocsi, később egy hirtelen kormányrántás után a fal felé csúsztak. Itt egyszerre megállt a kocsim. A teherautó gyors oldalugrással horzsolta kocsimat s eltávolodott. Egy fiatal sofőr arcát láttam, akinek arcizmai megrándultak, szemei az útra tapadtak. Emlékszem, arra gondoltam, hogy összetöri magát és örökre ráfagy arcára a kifacsarodott tekintet.

Első sebességre kapcsoltam a motort és... csak akkor vettem észre, hogy egy ember állt az úton: az autóm előtt, körülbelül egy lábnyira az első keréktől. Nagyot ugrottam meglepetten. Ah, a hét-szentjét! — kiáltottam.

Első gondolatom az volt, hogy az autóm megrekedése után került ide a földalatti folyosóba. Teljesen biztos voltam benne, hogy nem volt itt azelőtt. Ekkor vettem észre, hogy félarcát félém fordítva állt, kezét a hagyományos tartásban láttam, úgy, ahogyan a gyalogosok szokták, ha fel szeretnének szállni. Ha gyalog jött az átjáróba, nem lenne szemben velem, nem lenne az út mentén, a fal felé fordulva. Semmi kétség, majdnem elütöttem, nyilvánvaló azonban, hogy őneki erről fogalma sem volt, még azt sem tudta, hogy ott vagyok. Úgy éreztem, hogy minden összeomlik bennem. Láttam képzeletemben az eltaposott embert, az egyik kerék alatt elterülve, amint föléhajolva állok és látom, hogy én gázoltam el.

Megszólítottam. Nem felelt. Hangosabban kiáltottam. Még a fejét sem mozdította. Így állt mozdulatlanul, fölemelt kézzel, elálló hüvelykujjal. Hirtelen megijedtem, szomorú fantomokra gondoltam. A túlköm rekedten hangos és tudtam, hogy az alagút még csak erősíti. Minden erőmmel megnyomtam a kis fekete gombot. „Vagy elugrik, vagy pedig árnyék!”

Nos, nem árnyék volt. De még sem ugrott el. És nem volt süket sem. Jól hallotta túlkölésemet. Mondhatnám, valami mély álomba volt merülve és a túlők hangja csak lépésről-lépésre lát-

szott fölébreszteni. Mintha egész tudata énje legmélyén lett volna elrejtőzve. Lassan felém fordította fejét és rámnézett. Magas, harmincéves, keményarcú ember volt — közönséges arc, nagy orral és nagy szájjal — minden kifejezés nélkül. Nem tudtam volna állítani, hogy jó, durva, okos, vagy buta. Egyszerűen egy magas ember arca volt ez, esőáztatta arc, kissé zöldesen tükröző szemekkel. Szemeit kivéve, olyan volt, mint akiket reggel hatkor látunk a bányák bejáratánál vagy egy fémüzem, esetleg vasöntőde, egyezőval nehézmunkájú gyár bejáratánál. Nem tudtam megérteni szemei üveges nézését. Nem a részegesek sápadt és merev tekintete volt ez. Inkább valakire emlékeztetett, aki rákban halt meg. Élete utolsó óráiban annak volt ilyen a szeme, ilyen üveges, sápadt szemekkel ment a halálba. Annak volt olyan nézése, mintha a távoli és szórakozott tekintetű szemek pillái mögött az önemésztő mult titkai peregnének le. Nos, ez is így, ilyen szemekkel állott előttem.

Végül is, amikor meghallotta túlkölésemet, minden sietés nélkül megkerülte a kocsit és az ajtóhoz jött. Azt vártam, hogy legalább valami kis meglepetést mutat, ha észreveszi a veszedelmesen közeli autót. De egyáltalában nem látszott rajta semmi felindultság. Lassan jött, nem sietett, mintha várt volna rám. Azután lehajtotta a fejét, hogy benézzen a kocsi belsejébe: „Megengedi, hogy felszálljak egy darab útra?” kérdezte tőlem.

Megfigyeltem hosszú, csorba fogait, amelyeken barna dohányfoltok éktelenkedtek. Orrából beszélt, vontatott kiejtéssel, éneklő hangon, mint a déli államok lakói. Nyugat-Virginiában kevés városi beszélt így. Ebből azt következtettem, hogy valószínűleg a hegyek között nőtt fel.

Néztem öltözetét. Öreg sapka, egészen új kék zubbony és sötét nadrág. Mindez csúrom víz.

Egy darabig gondolatokba merülve bámultam, úgy, hogy újra megszólított: „Westonba megyek, ön is erre megy?” Közben néztem a szemét. Üveges tekintete eltűnt, most már teljesen rendesen csillogtak nedves szemei. Nem tudtam mit válaszolni. Semmi kedvem nem volt vele utazni. Ez az incidens felizgatott s a legjobban szerettem volna minél gyorsabban eltávolodni ettől az embertől és alagúttól. De láttam, hogy türelmesen néz, majdnem könyörög. Hosszú árkokban csorgott az eső az arcán. Várt és nézett. Szégyeltem nemet mondani. Ugyanakkor nagyon kíváncsi voltam. „Üljön fel!” — mondtam.

Mellém ült és valami barna papírba burkolt csomagot tett a térdeire. Elhagytuk a földalatti átjárót. Genleytől Westonig 150 kilométer hosszú, rendkívül nehéz hegyiút vezet. Kanyargós, mint valami csúszó-mászó kígyó, az egyik oldalon jórészt göröngyös sziklák meredek fala, a másik oldalon legalább ezer lábnyi mélységű, tátongó ür. A még mindig zuhogó eső és a sziklafalról leváló kövek, amelyek végighintették az utat, nagyon lassú menetre kényszerítettek. A körülbelül négy órán át tartó út alatt nem emlékszem, hogy útitársam többször szólott volna hozzám, mint féltucatszor.

Többször megkíséreltem szólásra bírni. Nem úgy viselkedett, mint aki nem akarna beszélni, inkább úgy tűnt fel, mint aki nem hallaná. Néhány szó után, amit nagynehezen kimondott, újra rejtelmesen magába merült. Mozdulatlan maradt, mint a morfium hatása alatt lévő. Szavaim, az öreg autó zaja, az ömlő eső, mindez számára csak távoli, tompa moraja volt a külvilágnak, amely számára minden értelmet nélkülözött és nem sikerült áttörnie a pécélburkot, amelyben élni látszott.

Mihelyt elindítottam a kocsimat, megkérdeztem, mennyi ideig volt a földalatti átjáróban.

— Nem tudom, — felelte, — azt hiszem, elég sokáig.

— Mit csinált ott?

Nem válaszolt. Feltettem újra a kérdést, most már hangosabban. Felém fordult:

— Bocsánat uram, mondott valamit?

— Igen... — feleltem. — Tudja-e, hogy majdnem elgázoltam ott a föld alatt?!

— Nem, nem, — mondotta s nagyot lélegzett, mint a hegyilakók.

— Nem hallotta, hogy kiáltottam?

— Nem, nem, — mondotta s a fejét elfordítva egyenesen előre nézett az útra.

De nem hagytam abba olyan könnyen. Nem akartam, hogy ismét elveszítsük a fonalat. Mindenáron tudni akartam, hogy kicsoda.

— Munkát keres?

— Igen, uram.

Nehezen beszélt, nem mintha nem talált volna szavakat, de valami uralta lelkét, akaratát. Mondhatnám, nem bírt kapcsolatot teremteni világa és világom között. Ezért azonban, ha mégis válaszolt, pontosan és összefüggően beszélt. Igazán rejtélyes volt. Mikor felült az autóra, eleinte valami félelmet éreztem. Most már csak rettenetes kíváncsiság töltött el és egy kis szomorúság.

— Van valami mestersége?

Örültem, hogy ezt kérdeztem. A foglalkozás sok mindent elárul.

— Általában bányában dolgozom.

„Végre megvan”, — gondoltam. De éppen ekkor az autó egy kövzetlen útszakaszra ért, ahol vastag volt a sár és nehéz volt a kerékvágás követése. Abba kellett hagynom a beszélgetést s minden figyelmemet a vezetésre fordítottam. Mikor jó útra értünk, ismét elvesztettem őt.

Még egyszer megkíséreltem beszédre bírni. Hiába. Nem is hallott. Végül is hallgatása miatt szégyen fogott el. Saját lelkében elvesző ember volt, aki egyedül csak azt kívánta, hagyják nyugton. Úgy éreztem, rosszul tettem, hogy lelkébe akartam hatolni.

Négy óra hosszat hallgattunk. Számomra szinte elviselhetetlen volt ez az idő. Soha nem láttam ilyen zárkózott embert. Ott ült egyenesen, az útra szegezett tekintettel és nem látott semmit. Nem tudott jelenlétéről, sajátmagáról sem, még az esőt sem érezte, amely szakadt és egy repedésen ráhullt az autóban. Mint valami

mohos sziklatömb ült és csak lélegzéséről tudtam, hogy él. De nehezen lélegzett.

Egyetlenegyszer változtatott helyzetet e hosszú út alatt. Azért, mert köhögő roham fogta el. Borzasztó, tépő köhögés rázta meg nagy testét és kettőbe hajlította, mint egy gyermeket a számarköhögés. Köpni szeretett volna és hallottam a mellkas hártáinak a zaját. De nem sikerült kiadnia a nyálkát. Utálatos hörgést hallatott, mintha valami szerszámmal bordacsontjait vakarnák, folyton köpni akart és rázta a fejét.

Majd három perc kellett, hogy lecsillapuljon. Aztán felém fordult és azt mondta: „Pardon”. Ez volt minden. S visszazuhant mozdulatlan merevségébe.

Nagyon kényelmetlenül éreztem magam. Többször kedvem lett volna megállítani az autót és leszállítani. Vagy egy tucat kifogást főztem ki, hogy megszabaduljak tőle. Még sem birtam elhátározni magam. A kíváncsiság tépett. Tudni akartam, mi van vele.

Köhögésére gondoltam és arra, hogy tüdőbajos. Bizonyosfajta álomkorra gondoltam és egy boxolóra, aki bárgyú lett egy ütéstől. De egyik eset sem illet útítársamra. Semmiféle fizikai baj nem magyarázhatta meg azt a komor, rettenetes csöndet, azt a mély, mindenekelőtti magábavaló elmerülést.

Telt az idő. Sűrű eső esett.

Egy halom palakő mellett haladtunk el, amely a közeli kőbányából került ide. Az eső színekkel festette meg a kőhalom felületét, a fekete rakáson csillogó kék és vörös lángok mágikus tánca — úgy látszott — magáravonta útítársam figyelmét. Arrafelé fordította fejét, de szótlán maradt és én sem zavartam meg a csendet.

S ismét csak csend és eső! Időről-időre egy bánya, a bányászok rokkant barakkjainak olajlámpáiból jövő füst hideg, komor szagával. Azután megint a fekete országút és a hegyek elmosódott alakzata.

Nyolc óra felé érkeztünk Westonba. Fáradt, átázott és halálosan éhes voltam. Megálltam egy kávéház előtt és az emberem felé fordultam.

— Úgy gondolom, megérkeztünk — mondotta.

— Igen, — feleltem. Meglepődtem. Nem hittem, hogy tudhatta, hogy megérkeztünk. Utolsó kísérletet tettem: — Akar egy csésze kávé inni velem?

— Igen, — válaszolta. — Köszönöm, barátom.

Ez a „köszönöm” sok mindent elárult. Abból, ahogyan mondotta, látszott, hogy szeretne kávézni, de nincs pénze; s hogy elfogadta meghívásomat, mint barátság jelét és hogy hálás érte.

Örültem, hogy meginvitáltam.

Beléptünk. Mióta a földalatti átjáróban megpillantottam, most hasonlított először emberi lényre. Nem beszélt, de nem is zárkózott annyira magába. Leült és várta kávéját. Miután megkapta, lassan itta, két kezével tartva, mintha melegíteni akarná.

Mikor megitta, megkérdeztem, nem akar-e szendvicset. Felém fordult és mosolygott. Hosszú, kemény arca felderült és gyöngédnek, megértőnek látszott.

E mosoly zavarba hozott. Nem melegített föl, hanem fájdalmat okozott. Az volt a benyomásom, mintha halottat látnék remegni. Szerettem volna fölkiáltani: „Istenem, milyen szerencsétlen ember!”

Ekkor kezdett beszélni. Arca megőrizte ezt a mosolyt és látam hosszú, dohányzsárga fogait.

— Nagyon kedves volt, barátom s nagyon hálás vagyok érte. Tenne még egy szívességet?

— Igen, — mondtam.

Csöndesen beszélt: — Van itt egy levél, amit a feleségemnek írtam, de nem erős oldalam az írás. Nagyon jól tenne, ha átírná, hogy olyan legyen, mint kell.

— Igen, — mondtam. — Örömmel.

— Úgy látom, magának nem nagy vicc jól kicirkalmazott leveleket írni — mondotta mosolyogva.

Kértem egy ív papírt a pincértől. Hozott egyet. Ime a levél, amit lemásoltam. Eredeti stílusában közlöm:

„Kedves feleségem! Jelen levelemben tudatlak arról, amit nem mondtam el, mielőtt eljöttem hazulról. Meg van annak az oka, hogy nem találok munkát egyetlen bányában sem. Azt mondtam neked, azért, mert nem igen van munka mostanában. De nem ez az. Ez azóta van, mióta a bánya bezárt és én a ganley-i híd alatt dolgoztam, mikor a kormány a patak folyását a hegy belseje felé térítette... A munkafelügyelők azt mondják, hogy nem vesznek fel olyanokat a bányába, akik ott dolgoztak. Mindez azzal a sziklával van összefüggésben, amit át kellett fúrni. Ez a szikla cilicumból volt, majdnem mint az üveg. Ez az üvegpör mindenkinek a tüdejébe ment, aki ott dolgozott belélegzette. S ettől beteg az ember. A doktor leírta nekem ennek a bajnak a nevét. Úgy hívják, hogy szilikózis. A tüdőt ilyen kéreg borítja el és aztán az ember nem tud lélegzeni. Tekintve, hogy a mi házunk elég jó messzire van a várostól, nem hallottál beszélni Tom Prescott és Hansy McCullot haláláról, akik két nappal ezelőtt haltak meg. Mikor ezt meghallottam, elmentem a doktorhoz. A doktor azt mondotta, hogy ugyanaz a bajom van, mint Tow Prescottnak, ezért köhögök néha. Tüdőmet kérgek borítják. Ez nagyon nagy baj, amint a doktor mondja és ez nem esett volna meg, ha a társaság adott volna maszkokat és ha csináltak volna levegőt hajtó masinát az alagútban. Ezért hát elmegyek, mert a doktor megmondta, hogy négy hónapom van. Talán lelek valahol munkát. Minden pénzemet oda küldöm neked, amíg csak dolgozni tudok. Nem akartam otthon terhetekre lenni, hát elúztam. Azt gondolom, hogyha majd már nem hallasz felőlem, el kellene menned nagyanyádhoz a Kilney Kuhn-hegységbe. Ott maradhatsz, ő gondoskodni fog rólad s kicsikénkről. Remélem, jó egészségedben leszel és nem kényszerülsz bá-

nyákba küldeni a kicsit. Ne engedd oda. Ne haragudj, hogy eljöttem és ne is aggódj érettem. De ha a kicsikénk nagy lesz, meséld el majd neki, mit tett velem a társaság. Azt hiszem, egy idő múltán újra férjhez mehetsz majd. Még fiatal vagy.

Szerető férjed: Jack Pickett."

Mikor átadtam neki a lemasolt levelet, újra átolvasta. Végül is összehajtotta és az ingéhez tűzte. Hosszúkás, kemény arca kedves, gyöngéd volt. „Köszönöm, barátom”, — mondta. S azután halkán, fejét lehajtva:

— Bizony szomorú vagyok, ha arra gondolok, hogy ilyesmi történt velem. Nagyon jó asszony volt a feleségem.

Mikor ezeket a szavakat mondotta, arcára vetettem egy pillantást. Az élet lassan elhagyta szemeit, amelyek újra felvették fakó, üveges tekintetüket. Elvesztettem. Teljesen magába merült, komor bánata elnyelte.

Ez volt minden. Együtt ültünk. És én nem éreztem csak valami néma megindulást, szánalmat, szeretetet iránta és könyörtelen, mély gyűlöletet az iránt, ami megölte ezt az embert.

Csakhamar felállott. Nem beszélt. De én sem. Mégegyszer megfigyeltem kék munkazubbonyában széles hátát, amikor az ajtóhoz ért. Azután eltűnt a szünni nem akaró eső félhomályában.

(Fordította: B. E.)

J E L L E M . . .

Testükön jólszabott ruha,
ujjkon karika és egyéb gyűrűk,
házbérüket pontosan fizetik,
törvény- és istentisztelők,
népbetegségben nem szenvednek,
büntetve nem voltak,
családfájukat Ádámig vezetik vissza,
a kulturát betétnek használják,
mellyel szellemi lúd-talpukat gyógyítják.

Dél felé kelnek, fürdenek, esznek,
leszidják a cselédet, ez a napirendhez tartozik,
titokban házasságtörők és pikáns-levelezőlapvásárlók,
templom után képesek valami szegény ördög
kivégzését végignézni,
mindennap friss virágot tűznek önteltségük gomblyukába,
mentesek minden „fertőzött” tudástól,
szabad belépőjük van mindenhová,
általában olyanok, mint a többi emberek,
csak kikezdte őket a moly.

Perneki Mihály.